

Democratie is een werkwoord

Harry Knooren

Redactiesecretaris

21 januari 1993. De Kamer van Volksvertegenwoordigers keurt het wetsvoorstel goed dat bedrijven verbiedt om politieke partijen financieel te steunen. Politieke partijen krijgen voortaan een substantiële overheidsdotatie. De verkiezingsuitgaven worden aan banden gelegd en de partijen moeten hun boekhouding overmaken aan een controlecommissie.

Deze wet was slechts één element in een hele reeks van maatregelen die sinds 24 november '91 genomen werden. Die reeks is indrukwekkend: de afschaffing van het dubbel mandaat, meer politieke stabiliteit door legislatuurregeringen, de vermindering van het aantal kabinetten en kabinetsleden gekoppeld aan een betere samenwerking tussen regering en administratie, het spreekrecht voor ambtenaren, de openbaarheid van bestuur, de ombudsman, het handvest van de gebruiker van openbare diensten, een grotere vertegenwoordiging van vrouwen op de verkiezingslijsten, de wettelijke regeling voor het fiscaal statuut van het parlementslid, de bestrijding van het absentisme in het parlement, het gemeentelijk referendum.

Na zoveel wetgevend geweld zou je mogen verwachten dat de beruchte 'kloof' tussen burger en politiek enigszins gedicht is. Tot voor enkele weken leek het er inderdaad even op dat het vertrouwen in de politiek hersteld was. Er was een reële kans dat de kiescampagne zou draaien om de essentiële politieke vragen, met de toekomst van de sociale zekerheid als centraal thema. Tot het Agustaschandaal alle inspanningen met één klap teniet deed.

Natuurlijk dateren de feiten uit het Augusta-dossier uit een ander politiek tijdperk. Toch wil ik even stilstaan bij de vraag of wetten en reglementen volstaan om ons democratisch systeem te genezen. Ik zou daarbij tenminste twee nuances willen aanbrengen. Vooreerst moeten de wette-

lijke ingrepen ondersteund worden door een nieuwe politieke cultuur, waarin de politici zelf het voortouw moeten nemen. Ten tweede is het herstel van de democratie evenzeer de zaak van andere actoren in de samenleving, zoals de media, de drukingsgroepen, de individuele burgers. De zorg voor de democratie is te belangrijk om ze over te laten aan beroepspolitici.

Een frisse wind in het parlement

Het herstel van het geloof in de democratie en haar instellingen wordt ongetwijfeld één van de thema's voor de nieuwe legislatuur. Ik hoop dat dat niet het startschot zal zijn voor allerlei drastische ingrepen van procedurele aard, zoals de afschaffing van de opkomstplicht, de invoering van referenda op alle niveaus, of de rechtstreekse verkiezing van de uitvoerende macht. Dat hoop ik niet alleen omdat er inhoudelijk heel wat kritiek op die voorstellen uit te brengen is. Ik hoop het ook omdat het een illusie is te denken dat steeds nieuwe structuren, instellingen, regels of procedures garant staan voor meer democratie.

De Augusta-affaire heeft dat pijnlijk duidelijk gemaakt. Het is voldoende dat enkele hooggeplaatsten in het politieke bedrijf in de fout gaan om de anti-politiek voedsel te geven. Op dit moment is het dus veeleer nodig de nieuwe regelgeving in de praktijk te brengen met een nieuwe politieke ethiek, een nieuwe politieke cultuur. Die cultuur kweek je niet met verdere structurele ingrepen. Zij moet groeien in het dagelijkse handelen van de politici.

Er zijn een aantal gedragsregels denkbaar die daar een gunstige voedingsbodem kunnen voor creëren. Zo pleitte Eddy Baldewijns ooit voor een individuele erecode die elk parlementslid persoonlijk, als vertegenwoordiger van het volk, strikt belooft na te leven. Parlementsliden zou-

den zich in die code kunnen engageren om elke tussenkomst die zich op of net over de grens van de wettelijkheid bevindt te weigeren, om aanspreekbaar en toegankelijk te zijn voor de kiezer, om hun werk in het parlement ernstig te nemen.

Nog zo'n maatregel is het tegengaan van politieke overloperij. Grondwettelijk hebben verkozenen het recht om te blijven zetelen. Uit politiek fatsoen en uit respect voor de kiezers zouden overlopers uit eigen beweging ontslag moeten nemen en pas bij de volgende verkiezingen via hun nieuwe partij mogen dingen naar een nieuw zitje in het parlement.

Verder zouden politici - hoe onpopulair dat ook mag klinken - systematisch moeten duidelijk maken tot waar de invloed van de politiek reikt. Het heeft geen zin voor alle maatschappelijke problemen lukraak wetsvoorstellen in te dienen; daar wek je alleen valse illusies mee. Een wet is niet steeds het meest geschikte middel om een probleem aan te pakken. Een wetgevend initiatief is pas zinvol als blijkt dat de wet effectief, efficiënt, afdwingbaar en controleerbaar is. *Wetten die dat niet zijn, ondergraven het respect voor de regelgeving in het algemeen.*

Deze voorstellen zijn mogelijke aanzetten voor een nieuwe politieke cultuur en ethiek. Er zijn er nog andere denkbaar. Ze zijn beslist niet moeilijk te realiseren, want ze zijn eenvoudig en weinig revolutionair. Maar net dat kan ze de das omdoen. Hun gebrek aan spektakelwaarde is in onze mediamaatschappij een niet te onderschatten handicap. Zij lijken zo evident dat de kans groot is dat ze met meewarigheid worden behandeld. Dat maakt ze niet minder essentieel. Nu de interesse voor ethiek overal, tot in het bedrijfsleven toe, zo'n hoge vlucht neemt, zou het van een ongelooflijke pretentie getuigen een ethisch reveil in de politiek onder de mat te vegen.

De politiek betrokken burger

Een gezonde democratie vereist een hoge participatiegraad van de burger. Ook die betrokkenheid kan niet bij wet worden opgelegd. Ik betwijfel dan ook dat institutionele kunstgrepen als referenda de samenleving democratischer maken. Politieke democratie bestaat immers uit min-

stens vier stappen: het overstijgen van de louter individuele benadering tot een collectieve; het confronteren van de verschillende visies via een politiek debat; de besluitvorming waarbij het debat uitmondt in een (voorlopig) compromis en uiteindelijk de uitvoering van de beslissing. Met een referendum vraag je de geïsoleerde burger zijn individuele mening over maatschappelijke problemen. Alleen voor wie het algemeen belang de optelsom is van de individuele belangen, is het tellen van individuele meningen normgevend voor het beleid.

Bovendien betrekken referenda de burgers maar bij één fase van de politiek: de besluitvorming. Een echte participatie van de burgers aan de politiek houdt in dat zij bij alle fasen betrokken zijn. Als je politiek bedrijven op die manier definieert, moet je vaststellen dat er nu reeds zeer vele formele en informele mogelijkheden zijn voor de burger om deel te nemen aan het maatschappelijke debat. De studenten- en jongerenbewegingen in Frankrijk en Wallonië hebben bijvoorbeeld niet geaarzeld om via manifestaties te wegen op de politieke besluitvorming. Andere mogelijkheden zijn: lid worden van actiegroepen, deelnemen aan debatclubs, lezersbrieven en vrije tribunes schrijven in kranten en tijdschriften. Er zijn ook tal van geïnstitutionaliseerde kanalen om de besluitvorming te beïnvloeden, zoals gemeentelijke adviesraden, hoorzittingen, oudercomités en participatieraden. En ten slotte is er de mogelijkheid om lid te worden van een politieke partij, het orgaan bij uitstek dat de brug vormt tussen de individuele burger en de (beroeps)politici.

Wat al deze vormen van politieke participatie gemeen hebben is dat zij een actief engagement veronderstellen. Democratie is een werkwoord. Ik verzet mij dan ook tegen de gratuite houding dat de burger van de politiek alles mag verwachten en daar niets voor in de plaats hoeft te stellen. Het hoogtepunt van die consumentistische houding zijn de pleidooien voor de afschaffing van de opkomstplicht bij de verkiezingen. De kiezer-klant is koning; de politicus moet als een ordinaire handelsvertegenwoordiger zijn zaak zien te slijten. Blijft de kiezer toch thuis, dan is dat de schuld van de politicus: zijn koopwaar

was blijkbaar niet aantrekkelijk genoeg.

De verantwoordelijke journalist

Tussen burger en politici hebben de media een wezenlijke rol te vervullen bij het behoud en de versterking van de democratie. Een onafhankelijke en kwalitatief hoogstaande pers is essentieel voor de democratie. Het is ongemeen belangrijk dat kijk- en verkoopscijfers niet het enige criterium worden voor journalistieke waarheid of leugen. Niet alleen de mediawereld is dus vragende partij om de persvrijheid te versterken. Ook politici zijn overtuigd van die noodzaak. Mogelijke maatregelen zijn de wettelijke erkenning van het bronnengeheim, een wettelijke regeling op de vrije nieuwsgaring, een hervorming van het 'recht op antwoord'.

Anderzijds appeleren politici in het belang van de democratie uitdrukkelijk aan de verantwoordelijkheidszin van de beroepsjournalist. Sommige auteurs beweren dat de media een deel van de controlerende opdracht van het parlement hebben overgenomen. Als dat zo is, is de democratie een 'vierde macht' rijker. Met des te meer kracht geldt dan het aloude principe van de democratie: geen macht zonder verantwoordelijkheid. Het blijft voorlopig onbeantwoord hoe aan die bekommernis het best gestalte kan worden gegeven: het debat daarover is nog te pril. Vooralsnog zijn slechts een paar maatregelen naar voor geschoven. De oprichting van een 'raad voor de journalistiek', die kan waken over de correcte uitvoering van de journalistieke deontologie, lijkt alleszins een behartenswaardig voorstel.

Een middenvelder van formaat

Een nieuwe politieke cultuur is ten slotte ook een boodschap voor het zogenaamde 'maatschappelijk middenveld'. Het is positief dat de drukkingsgroepen betrokken worden bij de voorbereiding van beleidsbeslissingen. Dat kan de realiteitswaarde van de beslissingen alleen verhogen. Die inbreng moet wel in goede banen geleid worden. De relaties tussen de drukkingsgroepen en de politieke instellingen moeten duidelijk zijn en het gesprek moet verlopen met respect voor elkaar en voor de spelregels. Bovendien moeten de gesprekspartners voldoende representatief zijn en intern democratisch functioneren. Als aan die voorwaarden voldaan is, is het betrekken van het middenveld bij het beleid een verrijking van de democratie.

De inzet is hoog

In de verkiezingscampagne die binnenkort op volle toeren gaat draaien, zal het herstel van de democratie en de politiek van de propere handen een belangrijk thema vormen. Laat ons echter niet vergeten dat de echte inzet van de verkiezingen wordt gevormd door thema's waar de mensen van wakker liggen: werk, sociale zekerheid, veiligheid. De 'kloof' heeft immers ook te maken met gevoelens van onrust over die problemen, en met het ongeloof dat de politiek daarvoor een echte oplossing heeft. De beste remedie voor het herstel van de democratie is dus een geloofwaardig programma, dat een eerlijk en haalbaar antwoord biedt op deze essentiële vragen.